
DOKUMENTY A MATERIÁLY /
DOCUMENTS AND MATERIALS

Szkoła speleologiczna:
„Později na Školy začali zvat špičkový vědce
ze Západu.“ Československo-polské vědecké
kontakty po roce 1968 (materiálová studie
a rozhovor s geologem prof. Pavlem Bosákem)¹

KRISTÝNA KAUCKÁ – TOMÁŠ W. PAVLÍČEK

Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i. – Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla

Polskiej Akademii Nauk, Warszawa, Polsko

Polish Speleological School: “Later, experts from the West started to be invited to the schools.” Czechoslovak-Polish Entanglements after 1968 (article based on documents and interview with the geologist Prof. Pavel Bosák)

This material study dedicated to scientific contacts of researchers in the natural sciences in the postwar period mediates the memories the geologist Pavel Bosák had of his contacts in Poland in the 1970s and 1980s. It focuses on the significance of cooperation created from below, which historiographies of scientific institutions generally don't reflect. The purpose is to show

-
- 1 Materiálová studie je společným výstupem bilaterálního projektu *Czechoslovak-Polish Scholarly Entanglements in the Cold War Between High Politics and Individual Strategies*. Její vznik finančně umožnilo Narodowe Centrum Nauki (OPUS 2020/39/I/HS3/03589) a Grantová agentura České republiky (GA ČR 21-45624L). Rozhovor editovali autoři, přepis Kristýna Kaucká, jazyková korektura Barbora Kulawiaková. Autoři děkují Pavlu Bosákovi, který prohlédl ediční část a souhlasil s jejím zveřejněním.

similar processes in the scientific networks of mathematicians, astronomers, geographers, and geologists, which the histories of the individual disciplines overlook. The central theme is the Speleological School (*Speleologická škola* in Czech; *Szkoła Speleologiczna* in Polish), a regularly-convened symposium organized in Poland since 1975. This study recapitulates the contacts that Pavel Bosák established at the annual symposium and their significance for his professional activities in Czechoslovakia. The analysis of an interview conducted using the oral history method shows how the geologists resisted the reduction of the significance of their expert culture to the tasks provided in the state-planned economy and how, starting in the 1970s, they transformed the transfer of knowledge and the establishing of international contacts, the implementation of new methods, and of interdisciplinary cooperation in the fields of geology, speleology, geography, geomorphology, and hydrogeology.

Key words: geology, speleology, transfer of knowledge, scientific networks, Poland, Czechoslovakia

Úvod

Kontakty polských, českých a slovenských přírodovědců se zahraničím v době socialismu jsou tématem, které na své soustavnější uchopení stále čeká. Právě transfery znalostí a mobilita akademických pracovníků byly vždy základem odborného výzkumu a fungování vědecké komunity. Je proto důležité, abychom porozuměli jak historickému vývoji tohoto fenoménu, tak jeho historiografickému výkladu, jestliže přesouvá pozornost k transnacionálním dějinám a obohacuje perspektivu dějin vědy střední a východní Evropy o pohledy dějin životního prostředí.² Informace je možno čerpat jednak z archivních dokumentů (často však pro období let 1948–1989 jen torzovitě zpracovaných), jednak z pamětí a někdy i kusých vzpomínek vědců, kteří tuto dobu zažili a po studiu a aspirantuře zaujali pozice vědeckých pracovníků, absolvovali zahraniční stáže a účastnili se mezinárodních projektů. Někteří badatelé (zejména sociologové, historici a archiváři) působící na poli soudobých

2 Horst FÖRSTER – Julia HERZBERG – Martin ZÜCKERT (eds.), *Umwelgeschichte(n). Ostmitteleuropa von der Industrialisierung bis zum Postsozialismus*, München 2013. K debatě o transnacionálním paradigmatu v historiografii srov. Klaus Kiran PATEL, *Transnationale Geschichte – Ein neues Paradigma?* in: H-Soz-u-Kult, dostupné z: URL: <http://hsozkult.geschichte.hu-berlin.de/forum/id=573&type=artikel>, 02.02.2005.

dějiny vědy dokonce shromáždili objemné soukromé archivy sestávající z nahrávek (či přepisů) ústních výpovědí dobových aktérů. Tyto archivy však nejsou volně přístupné odborné veřejnosti, popř. o nich neexistuje širší povědomí.³ Význam rozhovorů s vědci zatím nebyl náležitě doceněn, a to ani jako zdroj základních biografických údajů a souvislostí, ani jako zájem těchto narátorů přispět k historické naraci.⁴ V každé vědecké disciplíně je sice obvyklé připomínat významná životní jubilea vědeckých pracovníků, ale laudatia, event. nekrology se zpravidla soustředí na základní údaje, které většinou nejsou ověřovány a často opomíjejí okolnosti a důvody, které vedly jubilanta do konkrétní oblasti výzkumu v rámci své disciplíny. Autory laudatií bývají nejčastěji žáci jubilanta, kteří precizně a konkrétně popisují jeho/její vědecké výsledky a použité metody, neboť sami pracují ve stejné oblasti. Zároveň však mnohé okolnosti nevysvětlují; snad kvůli dojmu samozřejmosti – tj. sdíleného povědomí v rámci vědecké komunity. Jindy je důvodem generační rozdíl mezi jubilantem a autory, kteří se s tradovanou pamětí začali seznamovat teprve po svém vstupu do vědeckého pracoviště a podle míry sdělnosti svých starších kolegů a kolegyň (diskurs formují jen ti, kteří k tomu mají vytvořené pozice a pro něž je přirozené vyprávět).⁵ Leckdy se tak deformuje obraz těch, kteří nebyli přímými školiteli aspirantů. Přirozeně kvůli akcentu historiografie na institucionální dějiny vědy nebo dominantní témata z pohledu státních politik se může stát, že skutečně bohaté zahraniční kontakty vytvářené zdola a produktivní výměna vědeckých poznatků se ztratí nebo jsou v daném oboru zastíněny.⁶ Tradují se zdánlivě racionální souvislosti mezi politickými událostmi a kariérní drahou sledovaného vědce či vědkyně, ačkoli důvody v povýšení eventuálně zmrazení jejich kariéry nemají vždy přímou souvislost s politickými změnami. Není vždy jasné, kdo rozhodoval o vyslání na zahra-

- 3 Centrum orální historie Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i. dlouhodobě usiluje o editaci a publikování jazykově upravených přepisů zvukových záznamů. Srov. Miroslav VANĚK, *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*, Praha 2004. Podobně postupovali v rozhovorech s vědci Milena Josefovičová a Jan Hálek. Milena JOSEFOVIČOVÁ (ed.), *Z Československé akademie věd do exilu*, Praha 2011. Dříve ovšem nebyval takový výzkum podepřen grantovými projekty, proto také řada rozhovorů s vědci pořízena Jindřichem Schwiiplem a jeho spolupracovníky v 90. letech 20. století zůstala nezpracovaná ve fonosbírce Archivu AV ČR.
- 4 Na podobný problém upozorňuje Alistair THOMSON, *Four Paradigm Transformations in Oral History*, *Oral History Review* 34, 2006, č. 1, s. 49–70, zde s. 57–59.
- 5 Formování diskursu si lze představit podobně jako fungování a strukturu akademického pole. Srov. Tomáš GECKO – Tomáš W. PAVLÍČEK, *Kariérní postup vědce, vztah učitele se žákem a vytváření vědeckých škol*, in: Martin Franc (ed.), *Habitus českých vědců 1918–1968. Příklad dvou generací*, Praha 2021, s. 63–118.
- 6 Srov. Michal KOPEČEK (ed.), *Architekti dlouhé změny. Expertní kořeny postsocialismu (1980–1995)*, Praha 2019.

niční stáž a zprostředkoval cenné kontakty, než se časem vytvoří výkladový narativ o vlivu zakladatele vědecké školy v rámci oboru.

Právě tyto jevy jsme zaznamenali během příprav následujícího rozhovoru. S ohledem na výše uvedené charakteristiky biografických laudatií jsme se jej při příležitosti životního výročí respondenta rozhodli zpřístupnit formou materiálové studie. Naší ambicí je poukázat na disproporci ve vnímání vědeckých sítí a alespoň zčásti zaplnit mezeru v poznání styků vědců z Československa se zahraničím, a to publikováním rozhovoru s geologem Pavlem Bosákem. Těm byl ochoten podělit se o své zkušenosti s výzkumnými aktivitami v Polsku v 70. a 80. letech minulého století.

Přerušené geologické vrstvy – tradice česko-polské spolupráce

Na oblast geologie a speleologie jsme se zaměřili záměrně, abychom připravili srovnávací materiál pro studium přírodních věd. Těm bývá pozornost věnována v rámci vzorků jednotlivých disciplín, anebo jako jejich slepenec u dějin přírodovědeckých fakult.⁷ Vnitřní souvislosti mezi matematicko-fyzikálními a geologickými vědami jsou přitom nasnadě a ještě v meziválečném období vyrůstaly ze společné tradice. Profesori těchto disciplín spolupracovali na přírodovědeckých fakultách v Praze a Brně, než došlo v 50. letech 20. století k transformaci těchto institucí i k osamostatnění nových disciplín.⁸ Transformace vysokých škol v poválečném Polsku byla sice komplikovanější, ale tři univerzity pokračovaly v meziválečné spolupráci (Varšava, Poznaň a zejména Krakov) a do navazování kontaktů se přidalo nově zřízené vřatislavské učení.⁹ Klademe si otázku, do jaké míry profesori, účastníci se česko-polských kontaktů od dvacátých let, ovlivnili nastupující generace přírodovědců?

Materiálová studie sestává z úvodní metodologické části a rozhovoru s profesorem Bosákem o jeho každoročních cestách do Polska. Prvotní kontakt na Pavla Bosáka se podařilo získat díky jeho ochotě ujmout se recenzování publikace *Kore-*

7 Srov. Michal SVATOŠ (ed.), *100 let Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy*, Praha 2020.

8 Zejména, když došlo 1952 k rozdělení Přírodovědecké fakulty UK na tři samostatné: matematicko-fyzikální, geologicko-geografickou a biologickou. Podrobně o celé transformaci srov. Jakub JAREŠ – Martin FRANC a kol., *Mezi konkurencí a spoluprací. Univerzita Karlova a Československá akademie věd 1945–1968*, Praha 2018.

9 V rámci Polské akademie nauk (PAN) zůstala zachována bližší vazba mezi exaktními a přírodovědnými obory uvnitř III. sekce, Wydziału Nauk Ścisłych i Nauk o Ziemi.

spondence Waleryho Goetela s Radimem Kettnerem autorského kolektivu Jan Chodějovský, Joanna Lakosz, Tomáš W. Pavlíček a Zbigniew Wójcik.¹⁰ Na profesora Radima Kettnera (1891–1967) se odvolávají generace českých geologů, kteří mu přiznávají pozici jednoho z klíčových tvůrců moderní geologické školy v mnoha odvětvích, což přebírají také historici: „Systematik, muž se skvělou erudicí v oblasti paleontologie, geomorfologie, petrografie, stratigrafie a strukturní geologie, s pedagogickým nadáním a charismatem, dokázal během svého více než čtyřicet let trvajícího působení na geologickém ústavu Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy vychovat několik generací československých geologů, pro něž vybudoval i obsáhlou a kvalitní knihovnu. Zasloužil se o důkladné prozkoumání a zmapování Karpat stejně jako o zpřístupnění a zároveň i ochranu hodnotných území v Tatrách.“¹¹ Z citátu je patrné, jak se prvorepublikový profesor „ujal“ nezmapovaného terénu slovenských Karpat. V tomto ohledu se dotýkáme transnacionálních dějin z české a polské perspektivy. Současně na Kettnerově díle začali vyrůstat i slovenští experti. Podobně vysoké autoritě se těšil Walery Goetel (1889–1972), profesor geologie na Akademii Górniczo-Hutniczej v Krakově.

Co se polsko-československé spolupráce týče, dovedl Kettner tradici kontaktů z meziválečné doby rozvíjet po druhé světové válce do takové míry, až se vytvořila představa stálých bilaterálních kontaktů. Proto se i v našem rozhovoru zákonitě otevřela otázka pokračování kontaktů s Polskem v trans-generační perspektivě. Polsko představuje stát, s nímž byly obecně kontakty na vědecké úrovni budovány velmi pevně, ať už se jedná o přírodní nebo společenské vědy.¹² Českoslovenští vědci své existenční a profesní strategie ve sledovaném období formovali v interakci s okolím. Různé, a často nahodilé události, jsou téměř nepodchytilitelné, přesto by nebylo vhodné na tuto snahu rezignovat. Každý individuální případ, který se poda-

10 Jan CHODĚJOVSKÝ a kol. (eds.), *Korespondence Waleryho Goetela s Radimem Kettnerem*, Kraków – Praha 2020. Jedná se o kritickou edici korespondence dvou významných geologů střední Evropy, Waleryho Goetela z Krakova a Radima Kettnera z Prahy, pocházejí z let 1924–1967. Součástí publikace jsou tři úvodní studie, jež se věnují životu obou hlavních aktérů i jejich vzájemnému korespondenčnímu styku.

11 Ibidem, s. 37.

12 Na úrovni Československé akademie věd jsou analyzována data ve studentské práci: Michaela KŮŽELOVÁ, *Kachna, nebo králik? „Věda o vědě“ v Polsku a Československu 1962–1989*, disertační práce, Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra ruských a východoevropských studií: Praha 2015, s. 128–129. Jako příklad může sloužit rok 1987, kdy se Polsko jako cíl cest vědců z ČSAV objemem zahraničních vědeckých styků nacházelo na třetím místě.

ří zdokumentovat, přináší cenný střípek do mozaiky života vědců za normalizace.¹³ Ve vztahu ke kontaktům se zahraničím a možnosti účastnit se mezinárodních stáží, konferencí, letních škol se výrazně projevovaly rozdíly v kontaktech a zázemí jednotlivých pracovišť.¹⁴ Je potřeba zdůraznit, že pro geology jiného zaměření než ložisková geologie představovala Szkoła speleologiczna velmi cenný prostor pro navazování kontaktů, vzájemného informování o odborné literatuře i rozšiřování vědeckých obzorů.

Geologie si svým praktickým významem pro naplňování státních plánů v období socialismu vydobyla pevnou pozici v národním hospodářství i ve vědecké struktuře poválečného Československa. Klíčové byly průzkumy týkající se těžby uhlí i ropy a zemního plynu na území Československa i v zahraničí.¹⁵ Ukážeme však, jak se navzdory oficiálně „pevným“ kontaktům geologové bránili redukci významu své expertní kultury pouze na ložiskovou geologii zaúkolovanou do státních plánů těžby.¹⁶

Biografické příspěvky o dějinách geologie a průzkumu Karpat se dosud vztahovaly k přírodě jako objektu výzkumu. Podle toho jsou Karpaty nejdůležitějším horským regionem středovýchodní Evropy, který sice leží na hranici států, ale bývá pojat právě jako region, čímž se ztrácí perspektiva globálních dějin.¹⁷ Pokud si totiž historiografie vzala na pomoc fakta z geografie a geologie o odlišné genezi a struktuře karpatského flyše, vztahovala přírodní specifika jedné či druhé strany pohoří k národním atributům polských a slovenských, resp. československých Tater.¹⁸

13 Lenka KRÁTKÁ – Jana WOHLMUTH MARKUPOVÁ – Miroslav VANĚK, *(K)lidová věda? Proměny a konstanty v práci i životě vědců a vědkyň v letech 1968–2008*, Praha 2018, s. 12.

14 Ibidem, s. 176–177. Je potřeba reflektovat rozdíly mezi jednotlivými vědními disciplínami, například obor etnografie měl problémy navazovat kontakty s vědci ze Západu. Přístup k zahraniční literatuře byl dán díky osobním kontaktům představitelů oboru, jak ve své odpovědi uvedla etnoložka Helena Bočková. Blíže srov. Jiří HLAVÁČEK – Hana BORTLOVÁ VONDRÁKOVÁ (eds.), *Mezi státním plánem a badatelskou svobodou. Československá etnografie a folkloristika ve vzpomínkách pamětníků*, Praha 2018, s. 36.

15 Přehled zahraničních aktivit do roku 1984 včetně srov. Josef KOŽÍŠEK a kol. (eds.), *Cesty československé geologie*, Praha 1985, s. 177–190.

16 Tyto oborové zájmy expertů bohužel trochu zanikají v knize Vítězslav SOMMER a kol., *Řídit socialismus jako firmu. Technokratické vládnutí v Československu, 1956–1989*, Praha 2019. Autoři se totiž soustřeďují na vybraný segment expertních kultur, které měly zásadní význam v plánovaném státním hospodářství (ekonomie, prognostika, management zemědělské výroby aj.), ale málo rozvinuly ambice oborových specializací. Jak autoři přesvědčivě ukazují, experti nikdy nejsou zcela nezávislí na politické moci.

17 Julia HERZBERG, *Ostmitteleuropa im Blick. Umweltgeschichte zwischen Global- und Regionalgeschichte*, in: H. Förster – J. Herzberg – M. Zückert (eds.), *Umweltgeschichte(n)*, s. 7–29.

18 Kromě ekologie a přírodních parků lze tyto atributy stopovat na turistice. Srov. Bianca HOE-NIG, „Durch den Menschen für den Menschen schützen“. *Naturschutz und Tourismus im Tatra-*

Jak však správně upozornil John McNeill, dějiny životního prostředí vedou studovat přírodu jako aktéra, který vstupuje a je vtahován do lidského jednání. Oba aktéři se vzájemně ovlivňují anebo adaptují na klimatologické procesy a ekonomické i technologické výzvy.¹⁹ Tato typologie připomíná další dvě metodická hlediska, která ocení právě experti z oblasti přírodních věd, jestliže jsou dostatečně kritičtí k laickému mediálnímu diskursu ochrany životního prostředí. Ten totiž leckdy neadekvátně historizuje současnou globální změnu klimatu. Pohled člověka na přírodu se totiž přirozeně spojuje s kulturními hodnotami a ideály. Tím občas přehlíží reverzibilní procesy v přírodě, k nimž docházelo i bez zásahu člověka. Třetím hlediskem, které mohou dějiny vědy studovat, jsou postoje států, které organizují průzkum přírodních útvarů i jejich dobývání anebo ochranu. Státní politiky zároveň spojují přírodní prostor s národními identitami a podporují lokální místa paměti. Je otázkou, do jaké míry socialistické státy Polsko a Československo izolovaly mezinárodní vědeckou provázanost (tzv. entanglements), jestliže ani v oblastech dosahování výnosů těžby či pěstování a organizace zemědělské práce nevyužívaly progresivních postupů sousedních socialistických států.²⁰ Jestliže v rámci mezinárodní spolupráce přinášeli vědci výstupy empiricky kritické k lokální situaci, vedlo to státní politiku k větší izolaci vědců, i s ohledem na Studenou válku?²¹ Tyto a další otázky sledujeme na příkladu experta působícího ve více disciplínách a překračujícího vědecké prostředí více než dvou států.

Průkopník nové československo-polské spolupráce

Profesor Pavel Bosák se narodil 14. srpna 1951 v Praze. Geologii studoval na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy. Diplomovou práci zde obhájil v roce 1974 na téma *Průběh surchnojurské sedimentace na západním okraji Moravského krasu* (školitel doc. RNDr. Jan Petránek, DrSc.). Navázal aspiranturou v oboru geologie,

tionalpark nach 1949 in transfergeschichtlicher Perspektive, in: H. Förster – J. Herzberg – M. Zückert (eds.), *Umwelgeschichte(n)*, s. 299–316.

19 John R. McNEILL, *Observations of the Nature and Culture of Enviromental History*, *History and Theory* 42, 2003, č. 4, s. 5–43, zde s. 6.

20 Na příkladu Polska a Maďarska dokládá V. SOMMER a kol., *Řídit socialismus jako firmu*, s. 115–120.

21 Doubravka OLŠÁKOVÁ, *Pugwash in Eastern Europe. The Limits of International Cooperation Under Soviet Control in the 1950s and 1960s*, *Journal of Cold War Studies* 20, 2018, č. 1, s. 210–240.

v jejímž průběhu obhájil rigorózní práci *Mezozoikum Rudické plošiny v Moravském krasu* (1976; vedoucí práce doc. RNDr. Zdeněk Roth, DrSc.). Titul CSc. získal taktéž na Přírodovědecké fakultě UK, ale až v roce 1982 za práci *Sedimentologie devonu tišnovských brunnid a brněnské jednotky s. s. na Tišnovsku* (školitelem při aspirantuře byl doc. RNDr. Vladimír Náprstek, CSc., na kandidátské práci se ale nepodílel, většinu času strávil v Mexiku). Bosákova akademická dráha byla spletitá. V průběhu aspirantury odmítal vstoupit do KSČ, načež byl v září 1978 propuštěn z asistentského místa na fakultě a před koncem roku rovněž z Geologického ústavu ČSAV, kam se po odchodu z fakulty uchýlil. Habilitoval se až v roce 1998, a to ve Varšavě v Polské akademii věd (Polska Akademia Nauk; dále PAN), poté mu byl roku 2004 udělen titul profesor ve varšavském Ústavu geologických věd Polské akademie věd (Institut Nauk Geologicznych PAN). V Krakově byl v roce 2007 zvolen zahraničním členem Polské akademie věd a umění (Polska Akademia Umiejętności; dále PAU). Od roku 2005 je rovněž členem korespondentem Slovinské akademie věd a umění (Slovenska akademija znanosti in umetnosti). Pro přínos českého geologa mezinárodním akademickým sítím, jak ho vyjádřili zejména polští vědci, lze příhodně užít pojem entanglements. Pavel Bosák patří k členům České speleologické společnosti, kteří se aktivně podíleli na jejím ustanovení v roce 1978. Od svých studentských let se účastní také kongresů a práce Mezinárodní speleologické unie (Union Internationale de Spéléologie, dále UIS, založena 1965).²² O svém vědeckém zájmu i životní vášni mluví dle oborového slangu jako o jeskyňařině.

Odborně byl krátce zaměstnán v Geologickém ústavu ČSAV (1978), odtud ale musel z politických důvodů brzy odejít. Postupně působil ve Státní knihovně v Praze (1979) a v geologické knihovně Přírodovědecké fakulty UK (1980–1981). Brzy profesně zakotvil mimo akademické prostředí a věnoval se praktické geologii. Mezi lety 1982 a 1994 pracoval v národním podniku Geoindustria (zde konečně dostal svolení obhájit kandidátskou práci). Tento národní podnik se sídlem v Praze se zaměřoval na geologický průzkum a územní pracoviště měl po celém Československu; původní národní podnik se v roce 1988 proměnil na státní podnik a po roce 1989 se rozpadl na několik následnických organizací. Organizace se specializovala na vyhledávání a vyhodnocování surovinových ložisek pro budoucí těžbu jak v Československu, tak v zahraničí (Libye, Irán). Bosák působil v Geoindustrii (GMS, a. s.) téměř až do jejího zániku. Následně se krátce věnoval poradenské činnosti z pozice soukromého konzultanta. Již roku 1996 se však stal ředitelem Geo-

22 V letech 1993–2005 byl opakovaně volen generálním sekretářem, 2005–2009 viceprezidentem UIS.

logického ústavu Akademie věd České republiky. Po skončení svého ředitelského mandátu v roce 2004 zastával pozici zástupce ředitele, současně byl od roku 2007 členem rady ústavu, po dvě období i předsedou. Počínaje rokem 2012 se opět ujal vedení Geologického ústavu AV ČR, v. v. i., a sice do roku 2017. V současnosti zde působí jako emeritní vědecký pracovník AV ČR. V roce 2022 převzal čestnou oborovou medaili Františka Pošepného za zásluhy v geologických vědách od předsedkyně Akademie věd ČR Evy Zažímalové.

Rozhovor s Pavlem Bosákem vedli Tomáš W. Pavlíček a Kristýna Kaucká z Masarykova ústavu a Archivu AV ČR v jeho kanceláři v Geologickém ústavu AV ČR dne 12. března 2020. Samotný rozhovor byl motivován snahou prověřit kontinuity a diskontinuity vazeb mezi českými a polskými vědci ve druhé polovině 20. století. Zároveň měl být přípravou na interdisciplinární prezentaci knižní edice korespondence geologů R. Kettnera a W. Goetela připravené ve spolupráci s Polským institutem v Praze 23. března 2020, žel zrušené kvůli epidemii COVID-19. Křest knihy měl poklepem geologického kladívka provést prof. Bosák. Alespoň že editovaný a autorizovaný rozhovor, jehož těžiště leží v česko-polských vědeckých kontaktech, se nyní dostává do rukou čtenářů a badatelů, aby nabídl nové interpretační perspektivy v rámci zvoleného tématu. Otázky jsme připravili na základě stručného životopisu Pavla Bosáka z webových stránek Geologického ústavu AV ČR, přičemž těžiště leželo ve snaze odhalit, kdy a jak respondent navázal kontakty s polskou vědeckou obcí. Podobně zůstává často v laudatiích nevysvětlena geneze bilaterálních kontaktů mezi matematiky, přestože je zpravidla základem důležité mezinárodní vědecké spolupráce.²³

Zvolenému přístupu odpovídá i struktura kladených otázek. Ty se nejprve soustřeďují na období, kdy kontakty s Polskem začaly, a dále se pak zaměřují na fungování Speleologické školy (Szkoła Speleologiczna), každoročního sympozia, kde si vědci ze všech kontinentů vyměňovali své zkušenosti s výzkumem i s fungováním vědeckých komunit v jednotlivých částech světa. Kontakty, které zde Pavel Bosák navázal, přetrvávají dodnes a jsou důležitou součástí institucionálního fungování Geologického ústavu AV ČR. Cílem rozhovoru bylo přispět k porozumění transferu vědomostí mezi českými a polskými přírodovědci a zjistit míru kontinuity starší tradice kettnerovsko-goetelovské a nutnost založení nové komunikační linie, pokud předchozí vyhasla.

23 Např. Barbora KULAWIAKOVÁ – Tomáš W. PAVLÍČEK, *The Training of the Czech Mathematician Jaroslav Kurzweil with Władysław Orlicz in Poland*, *Antiquitates Mathematicae* 15, 2021, č. 2, s. 181–206.

TWP: Pane profesore, sešli jsme se nad přípravou prezentace knihy *Korrespondence Waleryho Goetela s Radimem Kettnerem*. Jaké jsou Vaše vzpomínky na slavného geologa profesora Radima Kettnera?²⁴

PB: Pan profesor Kettner si hned tak s někým netykal. On tykal všem, ale muselo se mu říkat: „Pane profesore, Ty.“ Vzpomínám si na jeho asistenty Poubu,²⁵ Petránka,²⁶ Rotha²⁷ a další. Dokonce je pohlavkoval, a to veřejně na chodbě (Petránka). Já osobně jsem se s ním bohužel už nesetkal. Viděl jsem ho na fakultě jen jednou, zezadu na chodbě, nedlouho před jeho smrtí.

TWP: Pane profesore, Vy jezdíte často do Polska, kde Vaše kontakty začaly?

PB: Do Polska jsem jezdil od roku 1975. Působil tam Marian Pulina,²⁸ který byl výborný manažer. V krutých polských podmínkách, kde nikde nic nebylo, sehnal finance. Akce, na kterou jsem jezdil, se jmenovala Szkoła Speleologiczna [dále Škola, pozn. editorů]. Odehrávala se vždy v únoru, na svazích Králického Sněžníku z polské strany. Jsou tam lázně Łądek-Zdrój.²⁹ Tenkrát tam byly skutečně špatné podmínky. Topilo se uhlím, když napadl sníh, tak za hodinu byl černý. V Polsku tehdy byla opravdu bída. Já jsem tam vozil salámy a maso. Jezdil jsem tam i v průběhu roku. Od roku 1981 se tam nesmělo pár let jezdit. Wojciech Jaruzelski³⁰ tam udělal něco jako puč.

24 Radim Kettner (1891–1967), český geolog, pedagog a báňský odborník, tvůrce moderní české geologické školy.

25 Zdeněk Pouba (1922–2011), český geolog a pedagog specializující se v oblasti ložiskové geologie.

26 Jan Petránek (1922–2015), český geolog a pedagog, expert OSN v oboru geologie a hornictví. Autor vzpomínkového textu Jan PETRÁNEK, *Jak jsem znal profesora Kettnera*, Acta Universitatis Carolinae, Geologica 38, 1991, č. 3–4, s. 185–190.

27 Zdeněk Roth (1914–2009), český geolog, proslul výzkumem Demänovské ledové jeskyně a jeskyně Domica na Slovensku ještě před vypuknutím druhé světové války. Mezi jeho další významné aktivity patřilo studium flyšového pásma Západních Karpat. Autor vzpomínkového textu Zdeněk ROTH, *Léta učednická u profesora Kettnera (1933–1938)*, Acta Universitatis Carolinae, Geologica 38, 1991, č. 3–4, s. 179–184.

28 Marian Pulina (1936–2005), polský geograf, speleolog a organizátor; žák prof. Alfreda Jahna. Byl pionýrem nových geografických metod, věnoval se krasovým a ledovcovým jeskyním (tvůrce glaci-speleologie). Jako člen Komitету Badań Polarnych przy Prezydium PAN se podílel na dvou expedicích na Špicberky (1972, 1973) a organizoval další polární výpravy (1977–1979), v jejichž rámci byla reaktivována Polska Stacja Polarna. Srov. Jan LESZKIEWICZ a kol., *Wspomnienie o Marianie Pulinie (1936–2005) – geografie, badaczu polarnym*, Biuletyn Polarny 12–13, 2006, s. 66–73.

29 Český Lándeck, německy Landeck, od 1935 Bad Landeck; nejstarší polské lázně, již od 15. století.

30 Wojciech Jaruzelski (1923–2014), polský generál, první tajemník Polské sjednocené dělnické strany a prezident RP (od července 1989 do listopadu 1990). V letech 1968–1983 působil jako

Jednou jsem tam přivezl maso a někdo se ptal: „Co to je?“ Čerstvé maso. Moje matka ve čtvrtek vystála frontu u řezníka, uložili jsme ho do lednice. Jelikož tenkrát byly mrazy, tak jsem to normálně převezl, protože batoh byl dole v kufru autobusu. Na hraničním přechodu se mnou moc nezabývali a věděli, kam jedu. Sloužili tam taky lidi, co jeskyňářinu a takové věci amatérsky dělali. Tam na hranicích jsem dostal nějakou kávu, čaj a hezky jsme si popovídali: „No, autobus ti jede až za půl hodinu, tak tady poseď s náma.“ On provoz na Boboszowě³¹ nebyl velký. První Škola byla 1975, poslední byla 25. v roce 2007, ale s přestávkami, protože Pulina, posléze docent na wrocławské univerzitě, potom přesídlil do nově zřízené Slezské univerzity v Katowicích-Sosnowci.³² Posléze se stal řádným belvedérským profesorem. Myslím, že tehdy žádnou jinou profesuru neměli. Teď v Polsku mají belvedérskou a univerzitní profesuru.³³ Pulina potom působil jako prorektor Slezské univerzity, byl to velmi schopný člověk.

V průběhu roku 1979 jsem pro Polsko zkoumal sedimenty před Medvědí jeskyní. Objevila se tam jeskyně a hned byla snaha ji zpřístupnit.³⁴ Podařilo se vykopat profily sedimentů, tak jsem je dokumentoval, to byla dobrá práce. Bydlil jsem tam v dřevěném tesko domě. Hned vedle byly staré uranové doly. Byly tam kamenolomy, které po objevu jeskyně zavřeli. Vědce tam místní proto neměli rádi.³⁵ Nejvíce obyvatel bylo zaměstnáno buď v lese, ve sklárně ve vesnici, nebo v kamenolomech. Ale zpět k mému zážitku. Dostal jsem pokyn: „Hele, dneska od pěti zalez do pokoje a prosím tě nevycházej.“ Samozřejmě jsem se šel podívat, co se děje. V Łą-

ministr národní obrany, v letech 1981–1985 jako předseda vlády. Vzpomínky P. Bosáka odkazují k vyhlášení výjimečného stavu v Polsku 13. prosince 1981. Cílem mělo být zastavit rostoucí vliv opozičního hnutí Solidarita.

- 31 Česky Bobošov, vesnice poblíž česko-polské hranice u města Międzyzlesie (Mezilesí). Nachází se zde hraniční přechod Boboszów–Dolní Lipka.
- 32 Uniwersytet Śląski w Katowicach byl založen v roce 1968. Prof. Pulina zorganizoval za svého života 24 ročníků Školy. Po úmrtí M. Puliny jeho žáci uspořádali „rozlučkovou“ Školu v roce 2007 a tím tradice zanikla.
- 33 V Polsku se rozlišují profesori, jejichž titul je platný pouze v rámci univerzity, na níž se habilitovali (profesor uczelni/instytutu – nadzwyczajny), a profesori jmenovaní Prezidentem Rzeczypospolite (podle prezidentského paláce Belwederu), jejichž titul má celostátní platnost; zpravidla se habilitují na konkrétním ústavu Polské akademie nauk či fakultě univerzity.
- 34 Polsky Jaskinia Niedźwiedzia, nachází se jižně od vesnice Kletno v Kladsku. V roce 1983 byla tato nejkrásnější krápníková jeskyně v Polsku zpřístupněna veřejnosti.
- 35 Distanec lokálních obyvatel k vědeckému výzkumu může souviset také s jejich zkušeností z kontaktu se sovětskými experty, kteří na základě mezistátní smlouvy v roce 1947 převzali výsadní právo průzkumu uranových ložisek v Polsku, zejména v Sudetech. Po objevu uranové žíly ve staré štolě Saint Paul (1948) probíhala intenzivní těžba uranu a posléze fluoritu, do vyčerpání zásob v roce 1958.

ku-Zdroji byla ruská ozdravovna – lázně – a byla tam přítomna celá generalita.³⁶ Nějaký ruský generál tam měl krásnou dovolenou. Seděl a všeho měl dost. Pak tam přijeli jeho kolegové na pitku. Na družbu. Proběhla pitka se sovětskými soudruhy, generálové tam přijeli, takovými černými obludnými auty je tam odvezli a tam se družili. Později na Školy začal Pulina zvat špičkové vědce ze Západu. Vlastně veškeré své kontakty jsem si utvořil tam. Pan profesor Pulina uměl francouzsky,³⁷ podstatně lépe než anglicky – skoro nemluvil – a německy jenom základy. Jezdili tam hlavně Francouzi, pak se tam začali objevovat lidi z Velké Británie, z Itálie, z Kanady, z Japonska a Pulina jim všechno platil. Oni si maximálně zaplatili letenku, nebo možná ani to ne. Ale místní pobyt, všechno, co tam bylo, tak na to uměl sehnat finance.

My jsme měli v roce 1973 světový kongres jeskynní (speleologický) v Olomouci.³⁸ Byl velký problém dostat zahraniční badatele do Československa. Já jsem pro takovou skupinu ještě jako student pořádal předkongresovou exkurzi. Jednalo se o světovou elitu a až poté jsem zjistil, jak renomovaní vědci to jsou. Měli jsme problém s jedním vědcem, který měl, nebo neměl vousy na pasu a fyzicky obráceně. Z Německa do Československa ho nechťeli pustit. Nebyli jsme schopni ho sem dostat. A myslím, že nakonec – jmenoval se Brown, myslím – sem vůbec nedorazil. V Polsku to bylo jedno, jestli má člověk hábit, vousy, kníry nebo jestli je na fotce zelený a ve skutečnosti je červený. Ty Poláky to nějak nezajímalo, oni byli trochu otevřenější než my. I přes tu hrůzu, co tam měli, tak tam se vlastně scházel Východ se Západem, oni tam potom začali jezdit i Rusové, Maďaři. Taková velká skupina vždýcky 30 cizinců, nejdřív 40, potom 60, potom to bylo ke stovce, protože se to rozneslo. Fungovalo to skutečně jako škola, nesměly být vědecké přednášky, ale musely být alespoň trochu metodicky zaměřené, aby se univerzitní studenti geografie, geologie taky něco dozvěděli. Takže tam jezdily celé skupiny docentů a profesorů

36 Sanatorium Severní skupiny sovětských vojsk v Polsku bylo činné v letech 1945–1953 a poté 1956–1991 přeneseno do novostaveb. Velitelem Severní skupiny byl v letech 1978–1984 genplk. Jurij F. Zarudin. K dějinám města srov. Wojciech CIĘŻKOWSKI, *Lądek Zdrój*, Wrocław 1998.

37 Pulina absolvoval dvě stáže v Lyonu a jednu v Grenoblu v 60. letech 20. století.

38 6. Mezinárodní speleologický kongres byl zorganizován zásluhou Vladimíra Panoše, který se společně s Františkem Skřivánkem účastnil založení Mezinárodní speleologické unie (UIS) v roce 1965 ve slovinské Postojně. Tehdy ještě neexistoval centrální orgán, který by organizaci kongresu v Československu zajistil (Česká speleologická společnost vznikne v roce 1978). Pro uspořádání V. Panoš argumentoval 400. výročím Univerzity Palackého. Neobvykle podruhé se u nás konal 16. Mezinárodní speleologický kongres v Brně v roce 2013, jeho prezidentem byl prof. Pavel Bosák. Srov. Jarda HROMAS, *Jak jsme „zadělávali“ na Českou speleologickou společnost*, Speleo 77, 2019, s. 4–10.

vždy s nějakým hejnem svých studentů. Pro ně to byla primárně určená aktivita, v podstatě stalo se z toho světoznámé sympóziu, kam každý jezdil rád, i přes bědné poměry v Polsku.

Škola ale byla organizovaná dost neprakticky. Program byl dopoledne a odpoledne bylo volno, protože pro Poláky to znamenalo, že mohli lyžovat. Ono to bylo ve studijním období v únoru. Ještě nezačal semestr a bylo zkouškové. Všichni přijeli s lyžemi a radostně vyrazili na kopce, já jsem tam obcházel ještě s dalšími kolegy tu a tam nějaké lokality, když nebylo moc sněhu. Pamatuji si, že jsme vystupovali někam na nějaký čedič. To byl rok 1975, to byl začátek mé spolupráce s Poláky. Před tím jsem o Polácích věděl pouze to, že jsme tam byli se školou – asi ve 3. nebo 4. ročníku – na důlním mapáku,³⁹ to byl povinný předmět pro všechny. My jsme byli v Harrachově, v dolech pod Čertákem,⁴⁰ jak jsou štolky na fluorit a byly tam polymetaly, a potom jsme jeli na exkurzi do Polska, protože katedra ložiskové geologie⁴¹ s Akademií Górniczo-Hutniczą v Krakově⁴² měly holport, takový všeobecný, bych řekl, přes vědu až po osobní vztahy.⁴³ Tak jsme jeli, to bylo prvně, co jsem byl v Polsku. Tam jsme byli v Olkuszi, to je olověno-zinkový důl. Dodnes funguje, je to velké ložisko, evropské minimálně.⁴⁴ Byli jsme ve Wieliczce na soli,⁴⁵ logicky. To bylo moc pěkné, to se mi moc líbilo. A v Ostravě jsme před tím fárili do černouhelného dolu. Důlní mapák byl předmět, kde nám ukázali, jak se těží, jaké jsou technologie, co je za typy ložisek. Předmět se vypisoval každoročně, my jsme to měli ale spojené s tím ročníkem nad námi. Jezdili jsme na všechno společně. Co bylo pro ně, tam jsme jezdili i my. Co bylo pro nás, jezdili s námi oni. Takže tam bylo taková parta, celkově nás v té době bylo na geologii 15.

39 Kurz důlního a geologického mapování organizovala katedra ložiskové geologie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy pro studenty II. ročníku geologie každoročně a většinou vždy na jiné lokalitě. Vedoucím kurzu byl prof. Ing. Mirko Vaněček, DrSc.

40 Čertova hora se nachází v západních Krkonoších. Jedná se o dominantu nad městem Harrachov. V oblasti se nacházejí rudné doly, bohaté na fluorit, baryt, křemen a galenit.

41 Katedra ložiskové geologie na Přírodovědecké fakultě UK.

42 Akademia Górniczo-Hutnicza im. Stanisława Staszce (AGH) – Báňsko-hutnická akademie v Krakově, založena v roce 1919.

43 Jedná se o důležitý, byť nepřímý doklad kontinuity spolupráce, výměn a transferu vědění započaté dříve mezi Radimem Kettnerem a Walery Goetelem, rektorem AGH v letech 1939–1951.

44 Důl Olkusz–Pomorzany akciové společnosti ZGH Bolesław S.A. v Malopolském vojvodství; těžba probíhala od roku 1974, nicméně koncem roku 2020 byla definitivně ukončena.

45 Město Wieliczka v Malopolském vojvodství, jižně od Krakova; solný důl se slavnou historickou tradicí.

TWP: V ročníku?

PB: Se vším. S geofyziky, hydrology, s cizinci. Se vším nás bylo 15. Měli jsme tři Řeky, dva byli, myslím, z Kypru a jeden z Řecka. Byl tam na začátku jeden Jordánec, ten ale brzy ukončil studium. Nás bylo patnáct a v tom ročníku nad námi jich bylo ještě méně. My jsme byli malé ročníky, všeobecnou geologii nás tam studovalo pět, zbytek se věnoval ložiskové geologii, paleontologii, jedna moje kolegyně, spolužačka je tady taky zaměstnána.⁴⁶ Ta stohlavá stáda, která byla potom od roku 1970, to bylo nemyslitelné.⁴⁷ Takže, to jsem byl prvně v tom Polsku, to bylo dobrý. Tam jsem se seznámil s nějakými lidmi, který jsem potkal potom na sympóziu na Speleologické škole, protože oni tam jezdili.

Olověný rudy v Olkuszi jsou ve vápenci a v dolomitu. Poláci měli problém s krasovou hydrologií, s jeskyněmi vyplněnými rudou, vzniklými později, kterými jim tam pochopitelně tekla voda, hluboko dolů. Ono to bylo provázaný, takže ty lidi, který jsem tam potkal prvně, koukám na ně, kdo to je, co to je. Tak potom jsme se skamarádili. Jako to bylo dobrý, protože tam na tu školu nejezdili jenom typický geologové. Dokonce tam jezdili i krystalinický, nedělající vůbec vápence. Pan docent Don⁴⁸ z Wrocławu, který mapoval Rychlebské hory, Králický Sněžník. Jezdili tam pedologové, jezdili tam lidé, co se zabývali kvartérní geologií,⁴⁹ hydrologové. To jsem jednou protestoval, já nevím, na které škole. Hydrologové pořád mluvili jenom o vodě a bylo jasné vidět, že vědí, co je voda a nevědí, co je horní prostředí, tak jsem tam prostě vystoupil a říkal jsem, že už toho mám dost. Ať alespoň o tom krasu něco řeknou, ale ať nás nezalévají pořád vodou. Rózkowskej⁵⁰ ten se tak zavzdušnil. To byl hydrogeolog ze Sosnowce, jeho dva synové se poté hydrogeologii

46 Mínen Geologický ústav Akademie věd ČR.

47 Z kontextu lze odvodit, že nestorovi československé geologie R. Kettnerovi se při starší reformě studia (1950) ještě podařilo obhájit nutnost udržet realistické počty studentů v ročníku, byť i tak jich v některých letech bylo ke stovce. Srov. J. CHODĚJOVSKÝ a kol., *Korespondence*, s. 205, dopis č. 48 Kettner Goetelovi 19. 1. 1952. Po Kettnerově úmrtí a celkové změně systému od dubna 1969 se již počty studentů zvyšovaly neúnosně. Srov. MÚA AV ČR, f. Radim Kettner, inv. č. 2065, rukopis *Výchova geologického vědeckého dorostu*, s. 2.

48 Jerzy Don (1928–2016), polský geolog z wrocławské školy tektoniky a strukturální geologie, žák prof. Henryka Teisseyre, 1962 doktor, 1965 docent, 1982 mimořádný, 1999 řádný profesor. V roce 1984 představil novou syntézu Sudet. Srov. Jurand WOJEWODA – Roman GOTOWAŁA, *O profesorze Jerzym Donie w pierwszą rocznicę śmierci*, *Przegląd Geologiczny* 65, 2017, č. 12, s. 1495–1498.

49 Obor zaměřený na poznání vlastního zemského povrchu.

50 Andrzej Rózkowski (1928–2018), polský důlní hydrogeolog, profesor Slezské univerzity v Sosnowci, pracovník hornoslezské pobočky Státního geologického ústavu (Państwowy Instytut Geologiczny, do roku 1985 Centralny Urząd Geologii).

taky věnovali.⁵¹ Ten se zavzdušnil, ale další rok přišel a říkal: „Měl jsi asi pravdu, my jsme si neuvědomili, že jakoby se zabýváme tou vodou, hydraulickými vlastnostmi, mineralizací, jak to proudí, co to proudí.“ No a potom ty jejich přednášky sice byly zalitý vodou, ale už to bylo i srozumitelný pro lidi. Potom jsem do Polska začal jezdit i mimo krasové školy. Na krasových školách jsem byl na všech, s výjimkou, když jsem byl v Libyi.⁵² Tu jednu zimu 1982. A potom jedna škola nebyla kvůli vojenskému stannému právu v Polsku. A potom jsem byl na všech. Takže jednu, nebo dvě školy jsem vynechal. Ale do toho roku 1981 jsem byl na každé.

V podstatě moje kariéra, to že sedím tady,⁵³ tak bylo tím jedním výjezdem do Polska v roce 1975. Já jsem tenkrát seděl na fakultě, dělal jsem aspiranturu, zvedl jsem telefon, volal jakýsi Vladimír Panoš,⁵⁴ se kterým jsem se seznámil na světovém kongresu. Tak mi zavolaal a říkal: „Pavlíku, hele tady někdo v Polsku, ten Pulina, dělá nějakou Školu. Nechceš tam jet? Mně se tam nechce.“ A já říkám: „No jo no, pane docente, jo, tak já nevím. Je zima, tady je prd práce, tak já se seberu a pojedu. A Vy tam nejedete?“ A já říkám: „Pojedte taky, bude alespoň sranda.“ Tak jsme dojeli do Mladkova, já jsem tam dojel autobusem klasicky. Z Prahy byla linka do Jeseňníků: Mladkov, Lichkov na Králíky a předtím byl Žamberk, Vamberk, Kostelec a tak dále. Tak on přijel vlakem z Olomouce. Na nádraží stál služební vůz ještě z doby Rakousko-Uherska, ještě celý dřevěný s komínkem, tam fedrovali, aby bylo teplo. Tam nás nasadili, my jsme byli dva nebo tři: já, on, a ještě možná někdo. A my jsme s tím jedním vagónem odjeli do Polska, a tam už jsme pokračovali autobusem, nebo to už si nepamatuji. To bylo jednoduchý, ta autobusová síť v Polsku tam byla stejně hustá jako u nás, sice to nejezdilo tak často, ale dalo se leckde dostat. Bylo to připojený na vlaky tady v těch polských Sudetech. Tak jsme tam dojeli a tak to začalo.

Ta pružnost v navazování kontaktů se odvíjela od toho, že Vladimír Panoš byl velmi mezinárodně uznáván za jednoho z velikanů světové krasové vědy, shodil koncept Klimageomorphologie Büdela na základě studií na Kubě (s Otou Štel-

51 Obor hydrogeologie se etabloval právě v 70. letech 20. století. Polská škola zde držela krok se zahraničím.

52 Pavel Bosák v té době působil jako výzkumný pracovník národního podniku Geoindustria.

53 V Geologickém ústavu AV ČR.

54 Doc. RNDr. Vladimír Panoš, CSc. (1922–2002), český geograf a speleolog. Za války člen Obrany národa, po dramatickém útěku do Anglie v roce 1944 pilot RAF. Po válce žák prof. Františka Vitáska, který mu umožnil dodstudoval a zapojil ho do Kabinetu pro geomorfologii ČSAV. Jeden ze zakladatelů UIS, člen byra (1969–1977), posléze sekretariátu (1977–1981), viceprezident (1981–1989) a čestný člen byra (1997–2005).

clem).⁵⁵ On byl velikán – Vladimír – za války studoval v Oxfordu u prof. Sweetingovy⁵⁶ a dalšími velikány geomorfologie a krasové vědy na Východě i Západě. Za války byl zaměstnán jako navigátor kanadského RAF a létal přes oceán.⁵⁷

V roce 1975 v Polsku jsem se chytil drápkem, pak to rozhojnil 1980 na Evropské regionální speleologické konferenci v Sofii, a pak to jelo. Ač jsem nemohl na Západ, v Československu a Polsku jsem jezdil na téměř vše krasové. Pulina se projevil jako dobrý penězohledač a na tradiční únorové školy posléze jezdili opravdu velikáni ze Západu. A Vladimír Panoš mě přivedl do česko-polských vztahů, které se potom rozvíjely.⁵⁸

TWP: Byla spolupráce s Polskem tehdy Vaší hlavní doménou?

PB: Ne, tam jezdilo hodně lidí z Česka. To se rozkřiklo. Ale ze začátku: „A co v Polsku, tam je chladno a není co jíst.“ My jsme s Vladimírem říkali: „Ne, tam je všechno. Jen na to jídlo si člověk musí zvyknout, na tu pohankovou kaši.“ Některý věci byly dost specifické, třeba sehnat pivo, a ještě ta kvalita. Ale třeba kořalky tam bylo vřdycky dost. A v jeskynních kruzích, tak to bez kořalky a bez piva ani ránu. A potom tam normálně začal jezdit vedoucí Bozkovských jeskyní Josef Řehák,⁵⁹ ten s nimi nakonec udělal největší holport, protože on se potom účastnil

55 Geomorfologické mapování na Kubě prováděl v letech 1964–1965. Spolu s Otakarem Štelclem (1929–2018) publikoval zásadní studii, která ve světě nastartovala propojování geograficky orientovaných geomorfologů s geology a specialisty na diagenезi sedimentů: Vladimír PANOŠ – Otakar ŠTELCL, *Physiographic and geologic control in development of Cuban mogotes*, Zeitschrift Geomorphologie 12, 1968, č. 2, s. 117–163.

56 Marjorie Sweeting (1920–2004), britská geoložka zabývající se geomorfologií krasu v Číně, Austrálii, Severní Americe, Řecku i Československu. Ovšem Sweetingová, později lektorka zeměpisu na Oxfordské univerzitě, tehdy teprve dokončovala vlastní studium na Cambridgeské univerzitě, kde se s ní mohl V. Panoš setkat, když zde v letech 1944–1945 externě studoval meteorologii a klimatologii.

57 V. Panoš po válce studoval geografii na Univerzitě Palackého v Olomouci, 1949 jako západní pilot byl vyloučen z univerzity i armády. Díky podpoře prof. Vitáaska absolvoval externí studium geografie a geologie v Brně (1952). Díky Vitáskovi byl povolán do Kabinetu pro geomorfologii ČSAV v Brně, posléze v Geografickém ústavu ČSAV, od 1969 na Přírodovědecké fakultě Univerzity Palackého, odkud se roku 1987 vrátil do ČSAV. Rehabilitován 1991.

58 Jerzy GŁAZEK, *Vladimír Panoš (1922–2002)*, Przegląd Geologiczny 51, 2003, č. 6, s. 453–455.

59 Josef Řehák (1942–2008), první ředitel nově zřízené Okresní správy krasových jeskyní v Bozkově. Po roce 1974 se podílel na úkolu Výzkum krasu krkonoško-jesenické oblasti. Ve spolupráci s univerzitami ve Wrocławu a Katowicích založil Mezinárodní speleologickou školu; v roce 1987 z politických důvodů donucen k odchodu. Od roku 1986 spolupracoval s univerzitou ve Wrocławu na programu výzkumu ledovců na ostrově Špicberky. Celkem tam podnikl šest výprav (poslední dvě v letech 1999 a 2000). Srov. <http://old.speleo.cz/soubory/speleo/sp31/polarni.htm> (16. 3. 2021).

jejich glaciopedologických výprav na Špicberky⁶⁰ a vlastně to, co Pulina potom vždy vydával za svoje vlastní dílo, to všechno udělal Řehák, jeho podřízení z jeskyní a jeho dva synové. Oni na Špicberkách, na těch ledovcích, prozkoumali veškeré ledovcové jeskyně, co jsou. Poláci tam měli svou stanici. Protože v ledovcích se jeskyně vytvoří úplně stejně jako ve vápenci nebo v soli, akorát že je to rychlejší a že ony ty jeskyně, speciálně ty vstupy, takový ty vertikální, kudy teče povrchová voda, když je léto, tak ono to rozmrzá. Voda pochopitelně těmi puklinami, co ledovec je rozbrázděný, leze dolů a snaží se dosáhnout bazální morény a potom je to na hranici hornina/bazální moréna,⁶¹ která je propustná, protože to je ostrohranný štěrk, tak ona ta voda to vymele, vyplaví. Tak potom nahoru, zčásti erozí, zčásti působením tepla, vznikají jak sub-horizontální jeskyně, tak šachty, kterými padá voda. Francouzi tomu říkají moulin, jako mlýny, tak vlastně ono se to stěhuje směrem dopředu, jako ve směru toku toho ledovce, takže každý rok šachta vypadá jinak a je relativně na jiném místě, přestože je to pořád stejná šachta. Takže ty ledovcové jeskyně jsou pěkné, já byl teda jenom v jedné, ve 4 200 metrech v Kyrgyzstánu, blízko tehdejšího Frunze,⁶² a to vypadalo jako úplně normální jeskyně.

Skupina kolem Josky Řeháka v Polsku fungovala, myslím, že od konce 70. let, tak už 1977/78, tam začali jezdit a jezdí tam dodneska. Joskův nejstarší syn⁶³ tam, myslím, jezdí dodnes. Když se to rozneslo, tak tam začali jezdit lidi ze Slovenska, z Čech jsme tam jezdívali pravidelně. Někdy nás tam bylo šest, někdy nás tam bylo víc, někdy jsem tam byl sám. A občas tam dojel i Vladimír Panoš.

KK: Vladimír Panoš byl především geograf, že? Spolupracoval jste hodně s geografy?

Já jsem víc v kontaktu s geology než geografy, jakkoliv s těmi taky, tak jsem tam spíš spolupracoval s geologickou komunitou. Speciálně s Jurkem Glazkem,⁶⁴ který působil na Varšavské univerzitě, nejdřív doktor, potom docent, tak jak to chodí. On zmeškal termín na docenturu, bylo to devět let od doktorátu, dneska to ne-

60 V roce 1986 se za polární kruh vydala výprava Slezské univerzity, které se účastnil i J. Řehák.

61 Moréna označuje kamenný val vzniklý ledovcovou činností. Bazální moréna je tzv. spodní.

62 Dnes Biškek, hlavní a největší město Kyrgyzstánu.

63 Josef Řehák junior, společně s bratrem Stanislavem se věnuje speleologickému výzkumu a obnově historických podzemí.

64 Jerzy Glazek (1936–2009), polský geolog a speleolog, alpinista, milovník Tater. V letech 1965–1991 působil jako asistent na Geologické fakultě Varšavské univerzity (Wydział Geologii Uniwersytetu Warszawskiego), 1966 doktor, 1990 docent. Zabýval se především obdobím karstu v Tatrách, pro jehož datování využil fyzikální metody. Jeho zásluhou náleží Polsko od roku 1973 do UIS. Ryszard GRADZIŃSKI, *Jerzy Glazek*, Kronika Polskiego Towarzystwa Geologicznego 80, 2010, č. 1, s. 103–104.

oficiálně platí, ale už to není v nové Ústavě o vysokoškolském studiu.⁶⁵ V zákoně to není jasně zakotvené, tak to rozvolnili. Jelikož jsem vydal knihu *Paleokras*⁶⁶ a on tam měl několik kapitol, tak kapitola o Polsku mu byla uznána jako habilitační práce, a přestože to byl desátý nebo dvanáctý rok po skončení doktorského studia, tak mu dovolili udělat habilitaci. Přesto všichni kolegové – protože pro ně byl pocho-pitelně jen jako doktor, tak pro ně nebyl konkurencí – za ním chodili a říkali: „A Jurku, nevíš...?“ Jedna cigareta, druhá cigareta, měl ji v ruce, takhle koukl, v kan-celáři tam byly knihovny všude, vlezl na židli, shodil z toho mapy, sáhl a řekl: „No, myslím, že je to strana 123.“ Všichni za ním chodili. Všichni. I profesori a on ještě nebyl ani docent. Pochopitelně za ním chodili i všichni jeho žáci, protože on byl opravdu dobrý regionální geolog a mapoval ten kras, kterým se tam zabýval. Tak nějak se těm mladším znelíbil, tak ho po habilitaci vyhnali, ale zrovna se otevírala v Poznani nová katedra na Univerzitě Adama Mickiewicze,⁶⁷ byly to úplně nově postavené ústavy, tak tam přešel. Nakonec teda byl i belvedérským profesorem, to je logické, kdo jiný než on. Protože on se tím krasem sice zabýval okrajově, ale inten-zivně. A Głazek do Polska přinesl nejmodernější technologie datování krápníků. Ne, že by je dělali, ale on prostě přes ty kontakty ze Speleologické školy, našel něja-kého pana doktora Harmona⁶⁸ ze Skotska. Głazek tam za ním občas jezdil a přivá-žel první radiometrická data, na který my jsme čekali potom ještě dalších 25 let nebo kolik. Ona ta metoda byla drahá, dělalo se to spíš pro kamarády nebo zkušeb-ně. Ale otcem tý metody byl Derek Ford⁶⁹ s nějakým profesorem Schwarzem z uni-

65 Mínení polský zákon Ustawa o szkolnictwie wyższym z 12. 9. 1990.

66 Pavel BOSÁK – Derek C. FORD – Jerzy GŁAZEK – Ivan HORÁČEK (eds.), *Paleokarst: a sys-tematic and regional review*, Praha – Amsterdam 1989. Mimo jiné byla to první elektronicky sá-zená publikace nakladatelstvím Academia. Do autorského týmu Bosák přizval spoluredaktora Głazeka a dále polské geology S. Dżułyńskiego, M. Sass-Gustkiewicz a Z. Wilka.

67 Geologický ústav Univerzity Adama Mickiewicze v Poznani (Instytut Geologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza), 1991 docent, 1998 profesor, 2005 člen PAU. Jerzy FEDOROWSKI – Jerzy ZNOSKO, *Profesor Jerzy Głazek członkiem korespondentem Polskiej Akademii Nauk*, *Prze-gląd Geologiczny* 54, 2006, č. 6, s. 471–473.

68 Russell S. Harmon, americký geochemik, geolog a speleolog zabývající se chemií nízkých teplot a stabilních izotopů. Absolvent geochemie na Pennsylvánské státní univerzitě (1972), doktorát z geologie na McMaster University v Hamiltonu, Ontario, Kanada (1976). V letech 2011–2017 ředitel International Research Office of the US Army Engineer Research and Development Center.

69 Derek C. Ford (* 1935 v Bath), geomorfolog a speleolog, první doktorand prof. M. Sweetingové (1963), profesor McMaster University (Kanada). Průkopník radiometrické metody v paleoen-viromentálním výzkumu speleotém založené na metodě komplexometrické titrace švýcarského analytického chemika Gerolda Schwarzenbacha. Spoluautor průkopnické knihy *Karst Geomor-*

verzity. Oni byli tři. A Harmon byl doktorand, jeden z prvních Derekovejch, a ve Skotsku je centrum nukleárního výzkumu. Oni byli před námi v těch datovacích metodách jako hodně. Glazek už uvažoval, že to zavede u nich. Měl výhodu, že na Mickiewiczově univerzitě zavedli radiokarbonovou metodu. Ta tenkrát byla nejlepší v Evropě, když ji zavedli. To funguje do dneška.

TWP, KK: Pane profesore, moc Vám děkujeme, že jste se s námi podělil o své zážitky.

Trans-generační mosty pro mezinárodní speleologický výzkum

Jako cíl rozhovoru jsme si vytkli porozumět transferu vědomostí mezi českou a polskou komunitou geologů v období normalizace. V prvních dvou poválečných dekádách se geologické obory (podobně jako další přírodní vědy) vyvíjely v určité metodické a myšlenkové kontinuitě. Navzdory masivní proměně akademických institucí i vzdělávacího systému po druhé světové válce v Polsku i Československu, výrazné meziválečné osobnosti jako Radim Kettner a Walery Goetel zůstaly nezpochybnitelnými reprezentanty svých oborů, uznávanými širší akademickou obcí.⁷⁰ Své mezinárodní renomé a kontakty dovedli uplatnit i v tomto období. Díky tomu se obnovilo zastoupení polských a československých vědců v nadnárodních vědeckých organizacích a v 60. letech byly v obou zemích organizovány mezinárodní kongresy. Polské prostředí si nadále udrželo větší akademickou mobilitu a možnost vysílat aspiranty na zahraniční stáže. Díky rozhovoru s Pavlem Bosákem se podařilo analyzovat konkrétní případ, který ukazuje, že polské hory a terénní výzkum sloužily českým a slovenským vědcům jako prostor, kde se mohli setkávat s vědci ze Západu. Tuto hypotézu bude potřeba testovat dalšími rozhovory s odborníky z různých oblastí i heuristickým výzkumem, podle míry, kterou zpracovanost fondů z období normalizace dovolí.

Z rozhovoru o prohlubování polsko-československé spolupráce je však patrné, že od 70. let tyto starší, často meziválečné modely kontinuity nedostačovaly nebo přirozeně přestávaly plnit své funkce. Aktivním činitelem transferu vědění pro nastupující mladou generaci nebyli už tolik jejich původní vysokoškolští profe-

phology and Hydrogeology (1989) s Paulem Williamsem. Srov. Ivo LUČIČ, *Interview with Derek C. Ford*, *Acta Carsologica* 39, 2010, č. 1, s. 5–10.

70 Srov. Martin FRANC – Věra DVOŘÁČKOVÁ a kol., *Dějiny Československé akademie věd. Díl 1: 1952–1962*, Praha 2019, s. 183–193.

soři, garanti oborů na příslušných fakultách. Tím se částečně relativizuje starší teze východoněmeckého sociologa vědy Helmuta Steinera, který předpokládal, že vztah učitel – žák je v akademickém prostředí nezbytným atributem vytváření vědecké školy.⁷¹ Teze se ve východním bloku setkala s vřelou akceptací mezi historiky vědy, a to i po roce 1989, neboť odpovídala biograficky orientované sociologické tradici chápání akademického pole. V diskurzivní rovině lze jistě doložit odkazování se na vliv mentorů (zvláště při jubilejních příležitostech), nicméně obzvlášť terénní výzkumy byly často organizovány a prováděny bez jejich přičinění či schvalování, což zdůrazňují pamětníci z řad přírodovědců (geologové) i humanitních badatelů (etnografie).⁷²

Prof. Bosák zmiňuje, jaký význam mělo pozvání na Speleologickou školu v Polsku od Vladimíra Panoše, tehdy v roce 1975 pouze asistenta v Olomouci. Tato transgenerační perspektiva ukazuje, jaký význam měli lidé, kteří se nemohli spoléhat na domácí akademické struktury, ale opřeli se o vlastní zahraniční kontakty. Platí to o polských geografech a geolozích Marianu Pulinovi a Jurkovi Głazkovi, stejně jako o Josefu Řehákovi, Otakaru Štelcovi a Vladimíru Panošovi. Dva posledně jmenovaní publikovali v roce 1968 zásadní studii vyhodnocující geomorfologické mapování krasových jevů na Kubě, kam se jako akademičtí pracovníci východního bloku směli vypravit.⁷³ Důležitým faktem je, že i významní britští a kanadští geologové jako například M. Sweetingová z Cambridge a prof. Derek Clifford Ford z Hamiltonu uznávali Panošův přínos pro nové formy mezinárodní spolupráce, rozvoj nových metod (proslulou je právě ta Fordova), průzkumy výjimečných krasových lokalit (Sweetingová) a ledovců (Stanisław Siedlecki, Krzysztof Birkenmajer, z Čechů Josef Řehák).⁷⁴ Zcela přelomovou se stala spolupráce mezi geology, geomorfology, speleology a hydrology (nově formovaný obor hydroge-

71 Viz Helmut STEINER, *Svjae socialno i poznavatelno faktorov v tvorčeskoj dejatelnosti nyucnych škol*, in: Semen Romanovič Mikulinskij (ed.), *Školy v nauke*, Moskva 1977, s. 97–118.

72 Absolvent oboru je schopen provádět samostatný průzkum, geologické mapování, sběr a vyhodnocování vzorků. Často se stává součástí mezinárodních vědeckých sítí jako specialista v rámci odvětví, které ani nejsou v rámci vysokoškolských oborů akreditovány, a je poptáván v kruzích vědecké diplomacie. Srov. Lif Lund JACOBSEN – Doubravka OLŠÁKOVÁ, *Diplomats in Science Diplomacy: Promoting Scientific and Technological Collaboration in International Relations*, *Berichte zur Wissenschaftsgeschichte* 43, 2020, č. 4, s. 465–472.

73 Průzkum a geologické mapování v rozvojových zemích ovšem často probíhalo nezávisle na akademických a centrálních institucích, což opět relativizuje tezi o přímém vlivu učitelů na tvorbu vědeckých škol. Například spontánně zorganizovaná česko-polská expedice na Cotopaxi v Ekvádoru (1972), nejvýše položeného vulkánů na světě, byla pouze formálně zaštiťována ministerstvem kultury. Srov. Miroslav KRŮTA – Gabriela ZOUBKOVÁ, *Až na dno... Cotopaxi!*, Praha 2018.

74 Ivo LUČÍČ, *Interview with Derek C. Ford*, s. 6.

ologie). Právě Pavel Bosák, jak vyplynulo z rozhovoru, dal na jedné z konferencí výrazný podnět k tomu, aby interdisciplinární kontakt nezůstal jen v rovině výměny poznatků, ale stal se základem aktivní spolupráce, výzkumu a uplatnění nových metod. Zajímavý je postřeh, jak u výzkumu krasových jevů lidé jako Derek C. Ford po mnoha desetiletích docenovali přínos starších, předválečných či meziválečných středo- a jihoevropských geologů a geomorfologů, jako byl srbský geograf a geolog Jovan Cvijić (1865–1927).⁷⁵

Souhrnně lze říct, že v 70. a 80. letech vznikaly nové formy vědecké spolupráce a mezinárodních kontaktů, jejichž kontinuita ovlivnila další dvě, ba dokonce tři desetiletí po roce 1990. Samozřejmě musíme vzít v úvahu i možnost, že biografie expertů loajálních státnímu socialismu byly po roce 1989 zastíněny těmi, kteří je na postech nahradili.⁷⁶ Je přitom charakteristické, že o spolupráci se v zárodku zasloužili asistenti a lektori (tehdy ještě) bez profesorských titulů, často působící nikoli v hlavním městě, ale na univerzitách ve vojvodstvích (Sosnowiec, Wrocław; v ČSSR Olomouc) popřípadě na mimopražských pracovištích ČSAV (Brno). Někteří z nich jako právě Pavel Bosák nemohli z kádrových důvodů řadu let ani akademicky působit.

75 Zájem o vědecké dílo Jovana Cvijiće se objevuje napříč generacemi. Srov. zprávu Jany Pospíšilové o konferenci, která se konala 12.–14. 10. 2016 v Bělehradě. Jana POSPÍŠILOVÁ, *Mezinárodní konference k 150. výročí narození srbského geologa, geografa a etnografa Jovana Cvijiće*, Český lid 103, 2016, č. 1, s. 137–138.

76 I v tomto případě, kdy výzkumy a zahraniční kontakty jsou materiálně dostupné, není jiného východiska než kombinace metody orální historie.

SUMMARY

This material study dedicated to the scientific contacts of researchers in the natural sciences in the postwar period focuses on the field of geology with the intention of creating material for comparison in studying the circulation of knowledge within the framework of the other exact sciences. It focuses on cooperation created from below, which is usually overlooked by historiographies of scientific institution. It illustrates the importance of the oral history method in analyzing expert cultures, which have not attracted the attention of state policies, because socialism overlooked either the richness of the natural environment or the possibilities of the newly emerging disciplines. The interview with the geologist Pavel Bosák mediates memories on the functioning of the scientific community during the normalization period. He established contacts with scientists from the West through the regularly convened Polish symposium Szkoła Speleologiczna. In this way he laid the foundations for permanent cooperation with Polish geologists, which continues even today at the Institute of Geology of the Czech Academy of Sciences. The Polish Szkoła Speleologiczna represented a creative environment where students from all over the world (for example, from Japan, Canada, and England) who were studying various disciplines in the Earth sciences (such as hydrologists and geologists) met Bosák began visiting the school as a student of the Faculty of Science at Charles University and he continued in his visits there in the period when he was employed as a research worker by the national enterprise Geoindustrie, when he was not formally an employee of any academic institution. This material study provides the basis for a broader interpretation of the functioning of scientific mobility during the period of state socialism. Its goal is to demonstrate how the transfer of knowledge and establishing of international contacts, as well as the implementation of new methods and interdisciplinary cooperation in the fields of geology, speleology, geography, geomorphology and hydrogeology have changed since the 1970s.